

нормативно-правова база, що регулює екологічні відносини. Екологічні установи та організації зміцнюють свої функціональні позиції, частина з них наділена значними владними повноваженнями. Широко розповсюдилась діяльність екологічних рухів та партій, засоби масової інформації постійно висвітлюють проблемні ситуації між людиною, суспільством та природою. Незмінною характеристикою зростання екокультури служить наявність не тільки правових норм, але й становлення моральних критеріїв екологічного існування. Одну з найважливіших ролей тут займає відповідальність людини як здатність свідомо та самостійно приймати зобов'язання перед природою, суспільством, перед собою, та як результат – з боку суспільства – несення відповідальності за скоєні діяння; з власного боку – докори сумління тощо.

Наукова література в області екокультури, зазвичай, виділяє два її напрямки: матеріальна (сюди входить будь-яка форма взаємодії між суспільством і природою, а також результати такої взаємодії) і духовна (до цього напрямку належать: еко-знання, вміння, навички та ін.). Стосовно змісту еко-відносин, то тут слід виділити наступні елементи: соціально-екологічні відносини (відносини між людьми в середовищі проживання і побічні наслідки таких відносин на природне середовище); реально-практичні відносини (сюди входить людське відношення до природи, відносини, що виникають в процесі матеріально-виробничої діяльності, та які тісно пов'язані з привласненням природних ресурсів людиною).

Важливим аспектом, який входить до складу екокультури особистості, є проблема екологічного мислення людини. Розвиток нового екологічного мислення тісно пов'язаний з нашим усвідомленням безперспективності майбутнього людства через невіршеність екологічних проблем. Екологічне мислення вимагає відмовитись від егоїстичних споживчих установок, від досягнення короточасних цілей і матеріальних вигод. Сучасне екологічне мислення має бути «демократичним», ґрунтуватись на загальнолюдських цінностях, орієнтованих на історичну перспективу, а не на короточасний корисливий інтерес.

Ще одна важлива складова нового типу мислення – це звернення до глибокого, серйозного осмислення глобальної екологічної ситуації в світі, потреба залучення нових науково-технічних досягнень та розвинених технологій. Стосовно ситуації в країні, тут важко не помітити, наскільки ми і у власній свідомості, і у діях пасивні: політичні пристрасті та соціальна криза відтісняють на задній план екологічні проблеми. На сьогоднішній день ситуація набуває критичного характеру.

Висновки. Тому для розвитку та підтримки нової екокультури суспільству необхідні спеціальні соціальні інститути, в першу чергу – це наукові та управлінські установи й підприємства екологічного профілю. Крім того, інститути громадянського суспільства, діяльність яких набагато більш активна та варіативна. Особливе місце серед них посідають засоби масової інформації, від яких в значній мірі залежить формування масової суспільної екологічної свідомості, здійснення освітньої функції, що є найважливішим фактором формування екокультури в цілому. Крім того, розвиток екокультури залежить від кожної людини, від її індивідуального способу життя, мислення та відношення до природи.

Список використаних джерел

1. Ситаров В. А., Пустовойтов В. В. Социальная экология. – Режим доступу: <http://www.bibliotekar.ru/socialnaya-ecologia/57.htm>
2. Філософія науки: традиції та інновації: Науковий журнал. – Режим доступу: http://library.sspu.sumy.ua/biblioteka/naukovi_vydannya_universytetu/filosofski_nauky/15.pdf
3. Б'юлер Д. Ідея та обов'язковість відповідальності за майбутнє / Д. Б'юлер // Філософська думка. – 2007.
4. Экологическая культура // Глоссарий.ru, 2009. – Режим доступу: http://www.glossary.ru/cgi-bin/gl_sch
5. Ульянова Н. В. Экологическое сознание и экологическая культура, проблемы и перспективы. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/ekologicheskoe-soznanie-i-ekologicheskaya-kultura-problemy-i-perspektivy>

References

1. Sitarov V. A., Pustovojtov V. V. Social'naja jekologija. – Rezhym dostupu: <http://www.bibliotekar.ru/socialnaya-ecologia/57.htm>
2. Filosofija nauky: tradycii' ta inovacii': Naukovyj zhurnal. – Rezhym dostupu: http://library.sspu.sumy.ua/biblioteka/naukovi_vydannya_universytetu/filosofski_nauky/15.pdf
3. B'oler D. Ideja ta obov'jazkovist' vidpovidal'nosti za majbutnje / D. B'oler // Filososfs'ka dumka. – 2007. Jekologicheskaja kul'tura // Glossarij.ru, 2009. – Rezhym dostupu: http://www.glossary.ru/cgi-bin/gl_sch
5. Ul'janova N. V. Jekologicheskoe soznanie i jekologicheskaja kul'tura, problemy i perspektivy. – Rezhym dostupu: <http://cyberleninka.ru/article/n/ekologicheskoe-soznanie-i-ekologicheskaya-kultura-problemy-i-perspektivy>

Kulenko V. P., PhD, Department of philosophy, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), kulenko@ukr.net

Tymchenko I., master Faculty of Plant Protection, Ecology and Biotechnology, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv)

Timoshenko Y., master Faculty of Plant Protection, Ecology and Biotechnology, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv)

Philosophical reflection problems of formation of ecological culture

The article investigates the problem of formation of ecological culture as a survival imperative of modern man. Ignoring the requirements of balanced interaction at all levels of the chain man, society and nature will mean an imminent environmental disaster for mankind globally. The process of formation of ecological culture sees at two levels – individual and social life of the distinguishing features of each of the levels. In particular, the level of individual existence involves the formation of spiritual culture (philosophical, political, legal, aesthetic, physical) manifestation of personal effort and moral responsibility. The level of social life makes mutually actions of state authorities and civil society in the process of ecological thinking and ecological culture of citizens. The result of this process should be social and ecological relations of production, ecological thinking and environmentally focused activities, environmental institutions and, most importantly, environmental education. To optimize the process necessary to attract new scientific and technical achievements and advanced technologies.

Keywords: ecological culture, ecological thinking, ecological activities, environmental education.

* * *

УДК 1((37.015.2+303):316.77)

Бойченко М. І., доктор філософських наук, професор, професор кафедри теоретичної і практичної філософії Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, проректор з наукової роботи Київського інституту бізнесу і технологій (Україна, Київ), mukhai@ukr.net

СОЦІАЛЬНІ ЦІННОСТІ І ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ (ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ)

Здійснений аналіз ціннісних та функціональних характеристик освітньої комунікації. У певному стосунку саме освітня комунікація є чи не найбільш досконалою і розвинутою з-поміж інших видів комунікації – а тому може розглядатися як цільова причина для них, тобто як та найрозвиненіша форма комунікації, у якій знаходять свій найкращий вияв ті потенції, які закладені

у простіших проявах комунікації. Освітня комунікація якраз і є тою сферою, тим плавильним тиглем для функцій, у якому учасники цієї комунікації при вирішенні конкретних освітніх завдань сприяють свідомо чи мимовільно зустрічам, конфліктам, зпеленню і набуттю чіткості гештальту для різного роду функцій. Саме у освітній комунікації отримують шанс нові найнесподіваніші союзи функцій, так само як зазнають краху інші, здавалося би століттями і тисячоліттями перевірені подібні союзи. Саме у освітній комунікації зустрічаються ті соціальні практики, які, як правило, залишаються самі по собі автономними і недоступними для критики і нового раціонального дизайну. Запропоноване визначення понять «комунікація» (родового) і «соціальна комунікація» (видового) та «освітня комунікація» (спеціального). Здійснено аналіз комунікації на трьох рівнях: екзистенційному, рамковому та інституційному. Елементарна комунікація з її базовими операціями наявна також на всіх, навіть найвищих рівнях, однак на усіх вищих рівнях ці загальні параметри комунікації перетворюються на складову більш організованих видів комунікації, які потребують додаткових, складніших операцій, які ніби набувають над простими. Екзистенційна комунікація є властивою лише людині, а у вузькому сенсі слова – людям лише у їхніх найкращих проявах. Відкриті у соціальній біології рамкові закономірності розгортання комунікації чинні і для суспільства, хоча у людському світі вони суттєвим чином трансформуються у своєму здійсненні. Цінності треба завжди розуміти інституційно.

Ключові слова: комунікація, освітня комунікація, соціальна комунікація, соціальні цінності, функціональні завдання, екзистенційна комунікація, рамкові мови здійснення комунікації, соціальні інститути.

Освітня комунікація – доволі новий термін для філософії освіти, як, втім, і комунікація для філософії. Однак, не викликає сумнівів, що комунікація є родовим поняттям щодо освітньої комунікації. При цьому «середнім терміном» буде «соціальна комунікація». Тому для визначення освітньої комунікації звернемося спочатку до визначення родового (комунікація) і видового (соціальна комунікація) понять. При цьому акцент ми будемо робити на ціннісній і функціональній характеристиках у їхньому взаємозв'язку. Втім, насамкінець спробуємо зробити деякі висновки з отриманого розуміння освітньої комунікації для більш поширених її видів і самого родового поняття.

Ми припускаємо, що у певному стосунку саме освітня комунікація є чи не найбільш досконалою і розвиненою з-поміж інших видів комунікації – а тому може розглядатися як цільова причина для них, тобто як та найрозвиненіша форма комунікації, у якій знаходять свій найкращий вияв ті потенції, які закладені у простіших проявах комунікації. Тут ми схильні вбачати ту логіку, яку виробив Макс Шелер у своїй праці «Становище людини в космосі» [24] для аналізу життєвого пориву, який отримує різні свої вияви у залежності від того, яка життєва форма ставить перед ним функціональні завдання. За Шелером, найбільш важкі і водночас найбільш продуктивні функціональні завдання перед життєвим поривом ставить дух за допомогою цінностей. Таким чином, наше дослідження буде спробою застосувати логіку життєвих форм Шелера до проблематики комунікації.

Ми будемо сполучати аналіз комунікації на трьох рівнях: екзистенційному, рамковому та інституційному. Чим більш розвинені форми комунікації ми будемо досліджувати, тим більшою мірою будуть задіяні всі три рівні, однак у найпростішій і найпоширенішій комунікації ці три рівні представлені також у найпростішій або навіть біологічній прото-формі.

Так, наприклад, екзистенційна комунікація є властивою лише людині, а у вузькому сенсі слова – людям лише у їхніх найкращих проявах. Однак, коли Карл Ясперс говорить про межові стани [26] як такі, що пов'язані з екзистенційною комунікацією [27], то у такі стани виживання потрапляють час від часу усі життєві форми. Однак, навіть у людини такі стани не завжди породжують екзистенційну комунікацію у вузькому

сенсі слова – людина також може не піднятися до власне людської комунікації, а залишитися на біологічному рівні взаємодії: так, етологи відзначають посилення суто біологічних базових потягів, таких як інстинкт розмноження. У більшості людей загострюється інстинкт виживання, а також зумовлений ним інстинкт ворожості, як це описував ще Георг Зіммель [9]. Ці найпростіші форми взаємодії можна спостерігати ще у найпростіших формах життя – ще не як інстинкти, а як їх прототипи – певні алгоритми селективної поведінки. Саме селекція постає тією універсальною функцією, яка впорядковує взаємодію, яка типізує створює найпростішою і найпоширенішою комунікацією. Варто звернутися до теорії еволюції, щоби прийняти цю логіку поступового ускладнення і зростання диференціації у здійсненні міжособової комунікації, а не реактивного стрибка з «царства природи» у «царство людини». Серед останніх важливих праць простою мовою цю логіку еволюції засобами, отриманими на основі найсучасніших досліджень, подає Джеррі Койн [10].

Що стосується рамкового рівня комунікації, то у своєму спеціальному дослідженні рамокних умов суспільного розвитку [29], а також у своїй монографії, присвяченій системному підходу у соціальному пізнанні [3], ми вже торкалися цієї теми, хоча і в дещо ширшому контексті. В цілому, все ж можна застосувати тут ті ж самі аргументи – природничі в цілому і антропологічні передусім вимоги до комунікації виявляються чи не найбільш універсальними з усіх можливих. Звертаючись до праць з соціальної біології, ми можемо бути цілком певними, що відкриті там закономірності розгортання комунікації чинні і для суспільства, хоча й у людському світі вони суттєвим чином трансформуються у своєму здійсненні. У етологів, цих вузьких фахівців з проблем соціальної поведінки у тварин – від Конрада Лоренца [11] та Ніколаса Тінбергена [19] і до Дейдри Барет [28] – ми не знайдемо суттєвих відхилень від цієї тези: відмінності полягають лише в оцінці ступеню трансформації, а не у визнанні її наявності чи неминучості детермінації комунікації природними чинниками. Інша справа, як філософи, такі як Філіп Дескола [8], Жан-Марія Шефер [25] чи інші нині пояснюють, чому природні чинники отримують цю трансформацію і наскільки глибокою вони її оцінюють. Дійсно, багато часу пройшло від висунення Людвігом Гумпловичем [7] дещо наївної тези про домінування природничих законів у функціонуванні людського суспільства та подібних до неї надто сміливих інтерпретацій ніцшеанства у дусі чи то раннього Герберта Спенсера, чи то хибно витлумаченого Чарльза Дарвіна – як от у Ганса Файгінгера [20].

Навпаки, на прикладі досліджень британського етолога Девіда Мак-Фарленда можна говорити навіть про хоча й дещо умовну, але евристично корисну оцінку поведінку тварин у термінах людських соціальних інститутів – від інституту сім'ї [15, с. 109–154] і до економічних інститутів [15, с. 402–405], а також навіть культурні аспекти поведінки тварин [15, с. 468–472]. Мак-Фарленд також звертає увагу на соціальну комунікацію між представниками різних біологічних видів [15, с. 366–370], що не завжди визнають навіть самі етологи, не кажучи вже про деяких соціальних філософів, які навіть взаємодію людей з домашніми

тваринами схильні виводити за межі соціальної комунікації. Особливий інтерес становить аналіз цим дослідником біологічних засад навчання [15, с. 280–319], що також руйнує стереотипи щодо винятково людських прерогатив у цій сфері, однак натомість розкриває широкі можливості для врахування впливу біологічних чинників на освіту, у тому числі їхнього можливого свідомого використання у процесі освітньої комунікації у людському суспільстві.

Те, що природничі умови лише рамково обмежують людську поведінку, а не визначають її зміст, здається, ні в кого не викликає нині великих сумнівів. Ще більш радикальним підтвердженням часткової дії на людську поведінку природничих законів виступає такий різновид трансформації людиною природничих чинників, як їхня поступова, але неухильна інтеріоризація у вигляді соціально визначених норм. Так, нині навіть свою стать індивід може коригувати за допомогою соціально забезпечених засобів (і медичних процедур) – тоді як у далекі часи все починалося з абеткових істин подолання стихійного проміскуїтету за допомогою різноманітних табу як соціальної норми. Але як табу не відкидало задоволення сексуальних потреб індивіда, а лише надавало йому соціальної форми, так і сучасна культура не є запереченням дії природних чи антропологічних законів (еволюції, гравітації чи якихось інших), а лише спробою спрямувати їхню дію у культурне і соціально корисне русло, перетворивши з природної стихії на суспільний ресурс. Таким чином, мова йде не про здобуття соціального характеру поведінки, а лише про надання їй культурної форми – починаючи від мотивації залучення і завершуючи споживанням здобутків.

Як бачимо з вище наведених прикладів, соціальні інститути також не є чимось сконструйованим людиною так би мовити «з нуля» і презентованим суспільству у готовому вигляді – так, як це виглядало згідно філософської метафори Томаса Гоббса з його переклоченням з режиму «природного стану» на режим «суспільного договору» [6]. І все ж, варто зробити декілька зауважень щодо специфіки інституційних, чи правильніше – прото-інституційних аспектів соціальної взаємодії на суто природному (як «до-людському») етапі функціонування соціальної комунікації. Ясна річ, що соціальних інститутів у людському сенсі – з усіма їх культурними атрибутами – у світі природи не існує. Однак, етологи настільки впевнено говорять про домінування і підпорядкування, ієрархічність стосунків та функціональний поділ соціальних завдань, стали ролі батька й матері у сім'ї – з усіма нюансами специфіки для кожного виду, що порівняння з соціальними інститутами людини неминуче. Більше того, саме ці соціальні інститути розкривають той емний організаційний потенціал соціальних відносин у природі, з якого і виростають закономірно людські соціальні інститути. На фоні все більш докладних досліджень цього потенціалу зникає враження прірви між людиною та іншими розвиненими формами соціального життя – навпаки, виникає враження лише невеликого кроку вперед, навіть півкроку, який зробила людина на початку еволюції *Homo Sapiens*. Відразу спливає у пам'яті роман Веркора «Люди чи тварини?» [5], у якому виявляється, що межа між людьми і світом природи майже невлонима і до того ж багато

у чому рухлива. Чи не єдина чітка межа, яку нелегко встановлює все ж, як здається, автор – наявність у людини цінностей. Цінності треба завжди розуміти інституційно – і тоді не буде помилок ані з тим, що варто називати цінностями, ані з тим, що – інститутами. Цінності – не просто бажання чи схильності, які мають так чи інакше усі живі істоти (нехай навіть у найпримітивнішому вигляді життєвих поривів), цінності мають бути визнаними в ідеалі, або хоча би претендувати на визнання – в принципі. Для цього вони мають бути по самій своїй суті придатними для форматування у соціальні норми – те, що може бути визнаним або не визнаним. Тут важливо, щоби цінності могли бути форматованими у різні, і навіть бажано альтернативні варіанти норм – тоді вони здобувають свою смислову, символічну природу, властиву саме людині. Інститути, у свою чергу, мають бути ціннісно насиченими – вони мають приваблювати, а ще краще – зваблювати. Інакше інститути перетворяться на репресивні практики (описані Мішелем Фуко [21]) – у що вони завжди ризикують врешті-решт виродитися: якщо не цивілізаційно чи глобально, то у кожному індивідуальному випадку зокрема. У світі природи таких загроз не існує, оскільки відсутні і цінності, і інститути.

Однак, декому завжди хочеться приписати тваринам або дружбу, любов і відданість, або навпаки – звірячу жорстокість і цинізм. У обох випадках це бажання невинувдане по суті, хоча у тварин дійсно є щось дуже схоже у поведінці, особливо, якщо тварина отримує виховання у людини. Про це можна знайти багато цікавого у Марка Роуллендса [30], однак там же можна знайти ще більше цікавого про вплив тварини на людину. Не лише людина по-своєму соціалізує тварину, але і навпаки – в усякому разі до певної міри. Однак, завжди залишається межа, за якою індивідуальні впливи не успадковуються у інституційний спосіб, або ж те, що ми сприймаємо як інститути у тваринному світі, виявляється переважно успадкованими і базованими на інстинктах схемами поведінки. З іншого боку – заслуговує на окреме дослідження, якою мірою людські інститути також спираються не лише на символічні структури культури, але й на тваринні інстинкти та інші суто біологічні характеристики самої людини.

Варто перейти до визначення відмінностей між комунікацією та соціальною комутацією. Вище ми переважно намагалися вирізняти природні форми соціальної комунікації від суспільних її форм, тоді як відмінності комунікації від соціальної комунікації є наскрізними для всіх форм соціальної комунікації, однак найпростіша комунікація все ж, імовірно, наявна і там, де ще не може бути соціальності, тобто на рівні взаємодії елементарних живих форм – мікробів, бактерій тощо. На такому найпростішому рівні теж відбувається обмін інформацією, а також, як ми вже згадували вище – селекція та диференціація. Соціальної якості така взаємодія набуває, коли утворюються спільноти живих форм з внутрішньою диференціацією функцій цих спільнот, тобто коли утворюється те, що можна охарактеризувати метафорою соціального організму. Елементарна комунікація з її базовими операціями залишається і на всіх, навіть найвищих рівнях (досить звернутися до аналізу комунікації як опрацювання інформації у соціальних системах

Нікласом Луманом [13]), однак на усіх вищих рівнях ці загальні параметри комунікації перетворюються на складову більш організованих видів комунікації, які потребують додаткових, складніших операцій, які ніби надбудовуються над простими.

Коли мова заходить про обмін інформацією, очевидно, що існують не лише соціальні, але й інші системи такого обміну, які мають складнішу організацію. Коли йде мова про біологічний організм як про систему, про психічну систему [12] – все це ті види комунікації, які тісно пов'язані і багато в чому взаємно переплетені з соціальним видом комунікації, однак вони не можуть бути редуковані одна до іншої. Нам важко чітко аналітично робити таке розмежування, оскільки у суспільстві ці види комунікації надто тісно функціонально взаємно залежні. Суспільство постає як тотальність, у якій зливаються різні види комунікації. Така тотальність формувалася дуже поступово – до її утворення і посилення причетні функціонування людської свідомості з її особливим видом внутрішньої комунікації завдяки самосвідомості, а також створені людиною технології, які передбачають як у своєму функціонуванні, так і у подальшому еволюційному розвитку людини обов'язкове залучення усіх вищезгаданих різновидів комунікації. Інформаційні технології постають як одна з найбільш досконалих таких технологій, які досягають видимості високого ступеню незалежності від інших видів комунікації. Однак, ця видимість не може насправді заперечити таку залежність – ані у обставинах походження інформаційних систем, ані у їхній критичній залежності від поточного (нехай навіть не постійного, а періодичного) контролю за перебігом комунікації у таких системах, ані – найголовніше – у призначенні цієї комунікації, яка сама по собі не має і не може мати мети, а лише її імітацію. Втім, така імітація незалежності інформаційних технологічних систем комунікації сприяє виникненню ілюзії можливості комунікації поза живих форм – як нібито обміну інформацією між неживими об'єктами. Такий обмін можна вбачати, однак його реальна присутність ніяк не більша за присутність злих чи добрих духів у камені з точки зору первісної людини. Така імітація має своєю основою не більше, ніж антропоморфізм, приписування людського нелюдському, але як правило навіть менше – тобто приписування неживим об'єктам властивостей живих, тобто гілозоїзм (приписування властивостей душі, сучасною мовою – панпсихізм) або панвіталізм (приписування властивостей життя). Насправді ж електромагнітне протягування та відштовхування, інші фізичні взаємодії і навіть хімічні реакції зовсім не означають обміну інформацією, але являють собою складні види змішування неживих об'єктів, які мають ознаки набуття впорядкованих форм, які хібно іменують самоорганізацією. Наприклад, метафоричне застосування терміну «самоорганізація» синергетиками при дослідженні природничих об'єктів призвело у подальшому до великої плутанини з приписуванням живим формам синергетичних закономірностей як визначальних і намаганням форми організації живого пояснювати формами псевдоорганізації неживого. Насправді ж, термін організація можна застосовувати лише до комунікації живих форм, причому на певному рівні їхньої еволюції.

Взагалі, не варто об'єктивувати і гіпостазувати ту обставину, що спостерігач вбачає у неживих об'єктах інформацію, чи навіть обмін інформацією, тоді як самі по собі спостережувані природничі об'єкти залишаються кантівською «рiччю–в–собi». Інформація виникає лише там, де є комунікація, тобто у світі живого: саме живе надає неживому значення інформації, коли споживає його у той чи інший спосiб, а особливо робить складовою внутрішньої будови живого. Не існує інформації самої по собі, поза комунікації.

Лише тепер, коли ми уникнули ризику потрапити у непорозуміння у зв'язку з можливістю некоректних приписувань соціальній комунікації властивостей більш простих форм комунікації або інших її видів, а особливо – уникнули небезпеки характеризувати соціальну комунікацію у термінах взаємодії неживих об'єктів, можна переходити до аналізу специфіки комунікації освітньої.

Передусім, варто зауважити принципів відмінності у оцінці комунікації з позицій двох відмінних парадигм – парадигми дії і парадигми комунікації. Про це ми спеціально і досить докладно писали у окремій статті [4], тому зараз лише наголосимо на кількох тезах. По–перше, у комунікації суб'єкт дії перетворюється на учасника комунікації, а тому тут недоречно говорити про суб'єктивні стратегії, проекти тощо, не розглянувши можливість їхнього перетворення на предмет визнання і переосмислення у комунікації. Це стосується, передусім, необхідності обмеження значущості класичної педагогічної дії та побудованої на ній класичної педагогічної парадигми, коли ті, хто навчаються є безумовним об'єктом і пластичним матеріалом в руках вчителя–суб'єкта. По–друге, варто акцентувати увагу на впливі на умови здійснення комунікації, а не на саму комунікацію, яку неможливо передбачити, але цілком можливо частково програмувати – за допомогою створення відповідних вихідних умов та поточному контролю за ними та необхідній їй супутній корекції. Це чи не найкраще ілюструє навчальний процес, де вироблення чіткої навчальної програми є необхідною, хоча і не достатньою умовою успіху освітнього процесу.

Специфіка комунікації у людському суспільстві полягає у тому, що вона потребує від її учасників попереднього досвіду власної суб'єктності – як у Фрідріха Ніцше Заратустра проходив стадію усамітнення перед тим, як повернутися до людей [17]. Щоби прийти до власне людської комунікації як комунікації свідомо налаштованої, або щонайменше свідомо прийняти вже кимось свідомо налаштовану комунікацію, необхідне прийняття власної суб'єктності – своєрідна ініціація буття людиною. Лише набуття статусу суб'єкта надає здатність до дії – суто людського атрибуту. Спочатку у людини формується стихійна суб'єктність, яка згодом частково або переважно переходить у свідому суб'єктність, набуття статусу персональності. Тому відмова від парадигми дії не означає відкидання дії або пов'язаної з ними суб'єктності, але означає включення досвіду дії і досвіду суб'єктності у досвід комунікації як базовий. Такий досвід комунікації удосконалюється паралельно з досвідом суб'єктності, а не приходить на зміну досвіду суб'єктності на певному етапі розвитку особистості. Однак, свідоме надання пріоритетності комунікації

перед утвердженням своєї суб'єктності – дійсно є етапом у її становленні (у тому числі й становленні як суб'єкта – про що, власне, і писав Ніцше).

Людина ще до народження, як і будь-яка соціальна істота, вже включається у комунікацію: як курка розмовляє останні тижні зі своїми курчатами у яйцях, які вона висиджує, так і вагітна жінка свідомо чи несвідомо подає сигнали своїй майбутній дитині, передусім – виявляючи своє ставлення до неї. Як і курка, жінка може (лише від її культури залежить, наскільки вона це здійснює) готувати свою дитину до життя після народження. Втім, на відміну від курки, жінка може робити це і (різною мірою, але завжди) робить це свідомо. У подальшому зберігається це сполучення біологічної соціальної комунікації з людською соціальною комунікацією – лише пропорція, як правило, радикально змінюється на користь зростання власне людської.

У такій парадигмі комунікації відразу інакше постає питання екзистенційності – тут мова йде не про натягування буття на себе, а про налаштування себе як частини буття. Відповідно, для людини буття – це передусім буття у комунікації. Це прекрасно демонструє освітня комунікація: скільки не займайся самоосвітою, навчитися по-справжньому можна лише у освітній комунікації. Неперевершену сатиру на самоосвіту знаходимо у романі Яна Потоцького «Рукопис, знайдений у Сарагосі» – у випадку з людиною, яка писала самотужки майже 100 томів універсальної енциклопедії, яку потім ніхто не захотів купувати [18]. Закриваючись у самоосвіті, індивід надто ризикує створити власну «пташину мову» [1, с. 558–559], яку ніхто не розумітиме, і що більш важливо – навряд чи і захоче зрозуміти. Екзистенція по-справжньому розкривається лише як спільна екзистенція, причому як активна екзистенція взаємодії – у своїй онтологічній фундаментальності така взаємодія і стає комунікацією. Таким чином, екзистенційна складова комунікації присутня завжди – інша справа, що вона усвідомлюється у такій якості лише у межових чи інших надзвичайних станах, які прийнято називати екзистенційними.

Освітня комунікація є символом того, що всяка комунікація є освітою – спільним навчанням власного буття. Те, що всяка комунікація збільшує наш досвід, обґрунтував ще Джордж Герберт Мід [16], однак, ми маємо на увазі дещо вужче і водночас сильніше визначення комунікації як освіти: кожна людина залучена до опанування самою комунікацією, а не усією повнотою досвіду, який приходить через комунікацію. Як стверджує Луман, «комунікація продукує комунікацію» [13]. Втім, ми маємо на увазі дещо простіше – не комунікацію як систему суспільства, тобто не у метафізичному її розумінні у Лумана як кінцевої соціальної реальності, але комунікацію у буквальному її розумінні, тобто як частини цієї реальності. Уміючи брати ефективну участь у відтворенні комунікації і з кожним разом здійснюючи це краще, людина таким чином створює не лише передумови для освіти (яка по суті своїй завжди передбачає комунікацію), але й розвиває саму здатність людини до навчання – адже навчання постає як така відкритість до отримання нової інформації, яка реалізується завдяки спільному визнанню значущості

цієї інформації. Тому і кажуть часто, що вчить саме життя – навіть без наявності спеціальної комунікації спільний досвід переживання драматичної події формує спільне визнання її значущості.

Таким чином, екзистенційна складова освіти у комунікації балансує між залученням комунікації для опанування певним значимим досвідом і визнанням надлишковості такого залучення. На екзистенційному рівні комунікації освіта, як виявляється, отримує можливість укорінення у комунікації, однак сама така можливість означає наявність альтернативної можливості укорінення у спільному драматичному досвіді так би мовити напрому, тобто без залучення комунікації. Для закріплення цієї можливості як обов'язкової (а також гарантованого збереження значущості драматичного досвіду) необхідне звернення до надіндивідуальних, більше того – надспільнотних механізмів такого закріплення, адже самої екзистенційної комунікації для цього недостатньо. Необхідно включити механізми функціонального забезпечення такого закріплення – ті інструментальні механізми і ту інструментальну раціональність, якої так послідовно уникає екзистенційна комунікація.

Тут варто також зауважити, що слід чітко розрізняти природничі функції (у тому числі й соціальні природничі) і суспільні, властиві лише людській соціальності функції: останні, на відміну від перших базуються на цінностях. Функції суспільні обслуговують цінності, тоді як природничі функції, навпаки, обмежують можливості для задоволення ціннісних запитів. Самі природничі функції слід також диференціювати на ті, що стосуються неживої природи та світу живих форм. Слідуючи Міду [16], варто розрізняти ту перспективу, яку створює фізичний об'єкт (фізичну систему координат), та ту перспективу, яку створює форма життя (життєвий простір, час життя тощо як такі, що створені життєвим світом). Перша перспектива фіксує можливості, які надає існування пасивного фізичного об'єкта для діяльності живих форм; друга позначає можливості розгортання активності і експансії життєвої форми, які вона створює сама. Очевидно, що у кожному з цих двох випадків виникають інші типи функцій: якщо математичні функції як певна абстракція і крайній вияв фізичних ще не припускають альтернативності, то уже фізичні включають її найпростіші втілення, хімічні задають ще більшу селективність, однак при переході до біологічних об'єктів така селективність набуває інтегрального характеру і вже не підлягає калькуляції (показовим є неуспіх штучного створення сталих біологічних форм – клонування і комбінування лише підтверджують життєздатність лише наявних живих форм). На цьому фоні біологічної надлишковості людські соціальні функції постають спробою повернутися до спрощених форм селективності, які хоча би у рамках окремих соціальних систем можна поставити під контроль. Саме соціальні системи і визначають базові власне соціальні функції, яким підпорядковується будь-яка комунікація – у цьому пункті ми повністю поділяємо позицію Лумана [13]. За прикладом соціальних систем можна у якості рамок приймати системи мов та інші достатньо поширені і генералізовані символічні системи – у якості основи для базових соціальних функцій у суспільстві. Мова

іде таким чином, про масштабні соціальні технології, які можна порівняти з відкриттям вогню, відкриттям колеса чи підпорядкуванням людині сили електрики. Ці технології створюють канали, а точніше широкі річища, яким може розвиватися комунікація. Про один лише аспект такого річища написано класичне дослідження Маршала МакЛюена [14], а скільки їх ще є досліджених і недосліджених!

Втім, найважливішим все ж видається інституційний рівень комунікації у суспільстві – саме тут панують цінності. На наше переконання, соціальні цінності беруть на себе основні функції спрямування розвитку людського суспільства – за аналогією з природничими функціями інстинктів у світі живої природи. Щодо еволюції людини під впливом освіти ми вже писали окреме дослідження [2], тому зараз варто лише акцентувати роль цінностей у освітній комунікації як підпорядкований цій загальній темі сюжет. Цінності не просто супроводжують еволюцію людини – вони її все більшою мірою зумовлюють, а ще більшою мірою соціальні цінності закріплюють опанування людиною можливостей використання функцій – як природничих, так і властивих суспільству. Варто наголосити на важливості цих двох взаємопов'язаних функціональних завдань самих соціальних цінностей: з одного боку, вони мають інтегрувати людські знання та інший соціальний потенціал, пов'язаний з опануванням людьми природничих (у тому числі антропологічних), рамкових (у тому числі соціально-системних) функцій, з іншого – вони мають спрямовувати зусилля соціальних груп на досягнення раніше відсутніх у суспільстві цілей і створення нової соціальної реальності. Саме ті соціальні цінності, які виявляються здатними на виконання цих функціональних завдань, і отримують також визнання на екзистенційному рівні – у якості екзистенціалів, які у доволі абстрактній формі описав Мартін Гайдегер і своїй ранній праці «Буття і час» [22]. У своїх численних пізніших творах (нерідко доволі неоднозначних за своїми політичними чи моральними позиціями [23]) Гайдегер надає цим екзистенціалам конкретики, властивої своєму часу і своєму суспільству. Саме тут, а не у абстрактному загальному їхньому описі, екзистенціали стають самі собою – такими якими вони є. Вони виростають на основі усіх вищезгаданих нами функцій, але переростають їх за значущістю і саме завдяки цьому можуть виконувати нові, власне ціннісні функції – мотиваційну, мобілізуючу, інтеграційну тощо. Нерідко при цьому нові екзистенціали запозичують елементи ціннісної функціональності у інших, нерідко більш ранніх історично екзистенціалів – це швидше навіть є правилом, аніж винятком, попри усі модернізації та «пост»-модернізації.

Освітня комунікація якраз і є тою сферою, тим плавильним тиглем для функцій, у якому учасники цієї комунікації при вирішенні конкретних освітніх завдань сприяють свідомо чи мимовільно зустрічам, конфліктам, зчепленню і набуттю чіткості гештальту різного роду функцій. Саме у освітній комунікації отримують шанс нові найнесподіваніші союзи функцій, так само як зазнають краху інші, здавалося би століттями і тисячоліттями перевірені подібні союзи. Саме у освітній комунікації зустрічаються ті соціальні практики, які, як правило, залишаються самі по собі автономними

і недоступними для критики і нового раціонального дизайну. Питання завжди полягає у мірі ціннісної зрілості учасників освітньої комунікації та рівні їхньої функціональної компетентності. Разом ці дві вимоги до учасників освітньої комунікації складають основні параметри освітньої культури, яка може мати численні і розмаїті соціокультурні прояви. Все це має стати предметом наступних спеціальних досліджень.

Список використаних джерел

1. Ашукин Н. С. Крылатые слова / Сост. Н. С. Ашукин, М. Г. Ашукина. – 3-е изд. – М.: Художественная литература, 1966. – 528 с.
2. Бойченко М. І. Роль освіти у соціальній еволюції людини / М. І. Бойченко // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Філософія». – Х.: ХНПУ, 2013. – Вип. 40, Ч. 1. – С. 125–136.
3. Бойченко М. І. Системний підхід у соціальному пізнанні: ціннісні та функціональні аспекти. Монографія / М. І. Бойченко. – К.: ПРОМІНЬ, 2011. – 320 с.
4. Бойченко М. І. Теорія дії та теорія комунікації як граничне обґрунтування системного підходу у соціальному пізнанні / М. І. Бойченко // Практична філософія. – К., 2010. – №1 (35). – С. 11–16.
5. Веркор Люди или животные? / Веркор; пер. с фр. // Французская фантастическая проза. – М.: Мир, 1987. – С. 149–344.
6. Гоббс Т. Левиафан, или материя, форма и власть государства церковного и гражданского / Томас Гоббс; [пер. с англ.] // Гоббс Т. Сочинения: В 2-х тт. – М.: Мысль, 1991. – Т. 2. – С. 3–590.
7. Гумплович Л. Основы социологии / Л. Гумплович; пер. с нем. Под ред. В. М. Гессена. – М.: ЛИБРОКОМ, 2010. – 368 с.
8. Дескола Ф. По ту сторону природы и культуры / Перевод с франц. под общей редакцией С. Рындина. – М.: Новое литературное обозрение, 2012. – 584 с.
9. Зиммель Г. Человек как враг / Г. Зиммель; пер. с нем. // Зиммель Г. Избр.: В 2-х тт. – М.: Юрист, 1996. – Т. 2. – С. 501–508.
10. Койн Дж. Чому еволюція правдива / Д. Койн; пер. с англ. Т. Цимбала. – К.: Наш формат, 2015. – 287 с.
11. Лоренц К. Агрессия (так называемое «зло») / К. Лоренц; [пер. с нем.]. – М.: Изд. гр. «Прогресс», 1994. – 272 с.
12. Луман Н. Невероятность коммуникации [Текст]; [пер. с нем.] / Н. Луман; [пер. с нем. А. М. Ложенникова, под ред. Н. А. Головина] // Проблемы теоретической социологии. Вып. 3. / Отв. ред. А. О. Бороноев. – СПб.: Издательство СПбГУ, 2000. – С. 165–199.
13. Луман Н. Социальные системы. Очерк общей теории / Н. Луман; [пер. с нем. И. Д. Газиева; под ред. Н. А. Головина]. – СПб.: Наука, 2007. – 648 с.
14. Мак-Люен М. Галактика Гутенберга: Становления людини друкованої книги. – 3-ге вид. / М. Мак-Люен; [пер. з англ. А. А. Галушки, В. І. Постнікова]. – К.: Ніка-Центр, 2011. – 392 с.
15. Мак-Фарленд Д. Поведение животных: психобиология, этология и эволюция / Д. Мак-Фарленд; пер. с англ. – М.: Мир, 1988. – 520 с.
16. Мід Дж. Г. Дух, самість і суспільство. З точки зору соціального біхевіориста / Дж. Г. Мід; [пер. з англ. Т. Корпало]. – К.: Український центр духовної культури, 2000. – 374 с.
17. Ницше Ф. Так говорил Заратустра / Ф. Ницше; пер. с нем. // Ницше Ф. Соч. В 2-х тт. – Т. 2. – С. 5–237.
18. Потоцкий Я. Рукопись, найденная в Сарагосе / Я. Потоцкий; пер. с фр. А. Голембы. – М.: Наука, 1968. – 624 с.
19. Тинберген Н. Социальное поведение животных / Н. Тинберген; [перевод с англ. Ю. Л. Амченкова; под ред. П. В. Симонова]. – М.: Мир, 1993. – 152 с.
20. Файхингер Х. Ницше как философ / Ханс Файхингер; пер. с нем. – М.: Издание С. Скирмунта, 1903. – 59 с.
21. Фуко М. Наглядати і карати: Народження в'язниці / М. Фуко; пер. з фр. В. Наумова під ред. І. Борисової. – К.: Основи, 1998. – 392 с.
22. Хайдегер М. Бытие и время / М. Хайдегер; [пер. с нем. В. В. Библикина]. – М.: Ad Marginem, 1997. – 451 с.

23. Хайдеггер М. Размышления II–VI (Черные тетради 1931–1938) / Мартин Хайдеггер; пер. с нем. А. Б. Григорьева; науч. ред. перевода М. Маяцкий. – М.: Изд-во Института Гайдара, 2016. – 584 с.
24. Шелер М. Положение человека в Космосе / М. Шелер; [пер. с нем. А. Филиппова] // Проблема человека в западной философии. – М.: Прогресс, 1988. – С.31–95.
25. Шеффер Ж.–М. Конец человеческой исключительности / Пер. с фр. С. Н. Зенкина. – М.: Новое литературное обозрение, 2010. – 392 с.
26. Ясперс К. Общая психопатология / К. Ясперс; пер. с нем. Л. О. Аюпяна. – Москва: Практика, 1997. – 1056 с.
27. Ясперс К. Философия: в 3-х т. / К. Ясперс; пер. с нем. А. К. Судакова – Т.2. Просветление экзистенции. – М.: Канон+, 2012. – 448 с.
28. Barrett D. Supernormal Stimuli: How Primal Urges Overran Their Evolutionary Purpose / Deirdre Barrett. – New York: W. W. Norton, 2010. – 216 p.
29. Boychenko M. I. Framework conditions of social evolution / M. I. Boychenko // Materialy VIII mezinárodní vědecko-praktická konference «Predni vedecke novinky – 2012». – Dil 7. Filologicke vedy. Filosofie. – Praha. Publishing House «Education and Science», 2012. – P.53–58.
30. Rowlands M. The Philosopher and the Wolf: Lessons from the Wild on Love, Death, and Happiness / Mark Rowlands. – Pegasus Books, 2011. – 246 p.
18. Potockij Ja. Rukopis', najdennaja v Saragose / Ja. Potockij; per. s fr. A. Golemy. – М.: Nauka, 1968. – 624 s.
19. Tinbergen N. Social'noe povedenie zhivotnyh / N. Tinbergen; [per. s angl. Ju. L. Amchenkova; pod red. P. V. Simonova]. – М.: Mir, 1993. – 152 s.
20. Fajhinger H. Nische kak filosof / Hans Fajhinger; per. s nem. – М.: Izdanie S. Skirmunta, 1903. – 59 s.
21. Fuko M. Nagljadaty i karaty: Narodzhennja v'jaznyci / M. Fuko; per. z fr. V. Naumova pod red. I. Borysovoi'. – К.: Osnovy, 1998. – 392 s.
22. Hajdegger M. Bytie i vremja / M. Hajdegger; [per. s nem. V. V. Bibihina]. – М.: Ad Marginem, 1997. – 451 s.
23. Hajdegger M. Razmyslenija II–VI (Chernye tetradi 1931–1938) / Martin Hajdegger; per. s nem. A. B. Grigor'eva; nauch. red. perevoda M. Majackij. – М.: Izd-vo Instituta Gajdara, 2016. – 584 s.
24. Sheler M. Polozhenie cheloveka v Kosmose / M. Sheler; [per. s nem. A. Filippova] // Problema cheloveka v zapadnoj filosofii. – М.: Progress, 1988. – S.31–95.
25. Sheffer Zh.–M. Konec chelovecheskoj iskljuchitel'nosti / Per. s fr. S. N. Zenkina. – М.: Novoe literaturnoe obozrenie, 2010. – 392 s.
26. Jaspers K. Obshhaja psihopatologija / K. Jaspers; per. s nem. L. O. Akopjana. – Moskva: Praktika, 1997. – 1056 s.
27. Jaspers K. Filosofija: v 3-h t. / K. Jaspers; per. s nem. A. K. Sudaкова – Т.2. Prosvetlenie jekzistencii. – М.: Kanon+, 2012. – 448 s.
28. Barrett D. Supernormal Stimuli: How Primal Urges Overran Their Evolutionary Purpose / Deirdre Barrett. – New York: W. W. Norton, 2010. – 216 p.
29. Boychenko M. I. Framework conditions of social evolution / M. I. Boychenko // Materialy VIII mezinárodní vědecko-praktická konference «Predni vedecke novinky – 2012». – Dil 7. Filologicke vedy. Filosofie. – Praha. Publishing House «Education and Science», 2012. – P.53–58.
30. Rowlands M. The Philosopher and the Wolf: Lessons from the Wild on Love, Death, and Happiness / Mark Rowlands. – Pegasus Books, 2011. – 246 p.

References

1. Ashukin N. S. Krylatye slova / Sost. N. S. Ashukin, M. G. Ashukina. – 3-e izd. – М.: Hudozhestvennaja literatura, 1966. – 528 s.
2. Bojchenko M. I. Rol' osvity u social'nij evolucii? ljudyne / M. I. Bojchenko // Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo pedagogich-nogo universytetu imeni G. S. Skovorody. «Filosofija». – H.: HNP, 2013. – Vyp.40, Ch.1. – S.125–136.
3. Bojchenko M. I. Systemnyj pidhid u social'nomu piznanni: cinnisni ta funkcional'ni aspekty: Monografija / M. I. Bojchenko. – К.: PROMIN', 2011. – 320 s.
4. Bojchenko M. I. Teorija dii' ta teorija komunikacii' jak granychne obg'runtuvannja systemnogo pidhodu u social'nomu piznanni / M. I. Bojchenko // Praktychna filosofija. – К., 2010. – №1 (35). – S.11–16.
5. Verkor Ljudi ili zhivotnye? / Verkor; per. s fr. // Francuzskaja fantasticheskaja proza. – М.: Mir, 1987. – S.149–344.
6. Gobbs T. Levafan, ili materija, forma i vlast' gosudarstva cerkovnogo i grazhdanskogo / Tomas Gobbs; [per. s angl.] // Gobbs T. Sochinenija: V 2-h tt. – М.: Mysl', 1991. – Т.2. – S.3–590.
7. Gumplovich L. Osnovy sociologii / L. Gumplovich; per. s nem. Pod red. V. M. Gessena. – М.: LIBROKOM, 2010. – 368 s.
8. Deskola F. Po tu storonu prirody i kul'tury / Perevod s franc. pod obshej redakciej S. Ryndina. – М.: Novoe literaturnoe obozrenie, 2012. – 584 s.
9. Zimmel' G. Chelovek kak vrag / G.Zimmel'; per. s nem. // Zimmel' G. Izbr.: V 2-h tt. – М.: Jurist, 1996. – Т.2. – S.501–508.
10. Kojn Dzh. Chomu evolucija pravdyva / D. Kojn; per. s angl. T. Cymbala. – К.: Nash format, 2015. – 287 s.
11. Lorenc K. Agressija (tak nazyvajemoje «zlo») / K. Lorenc; [per. s nem.]. – М.: Izd. gr. «Progress», 1994. – 272 s.
12. Luman N. Neverojatnost' komunikacii [Tekst]; [per. s nem.] / N. Luman; [per. s nem. A. M. Lozhnicina, pod red. N. A. Golovina] // Problemy teoreticheskoi sociologii. Vyp.3. / Otv. red. A. O. Boronoev. – SPb.: Izdatel'stvo SPbGU, 2000. – S.165–199.
13. Luman N. Social'nye sistemy. Ocherk obshej teorii / N. Luman; [per. s nem. I. D. Gazieva; pod red. N. A. Golovina]. – SPb.: Nauka, 2007. – 648 s.
14. Mak–Ljuen M. Galaktyka G'utenberg'a: Stanovlennja ljudyne drukovanoi' knygy. – 3-tje vyd. / M. Mak–Ljuen; [per. z angl. A. A. Galushky, V. I. Postnikov]. – К.: Nika–Centr, 2011. – 392 s.
15. Mak–Farlend D. Povedenie zhivotnyh: psihobiologija, jetologija i jevoljucija / D. Mak–Farlend; per. s angl. – М.: Mir, 1988. – 520 s.
16. Mid Dzh. G. Duh, samist' i suspil'stvo. Z tochky zoru social'nogo biheviorysta / Dzh. G. Mid; [per. z angl. T. Korpalo]. – К.: Ukraїns'kyj centr duhovnoi' kul'tury, 2000. – 374 s.
17. Nische F. Tak govoril Zaratustra / F. Nische; per. s nem. // Nische F. Soch. V 2-h tt. – Т.2. – S.5–237.

Boychenko M. I., doctor of philosophical sciences, professor, professor of Department of theoretic and practical philosophy, Taras Shevchenko National University of Kyiv, vice-rector of the Kiev Institute of Business and Technology (Ukraine, Kyiv), mykhai@ukr.net

Social values and functional tasks of educational communication (philosophical understanding)

The article analyzes the value and functionality of educational communication. In some relation the educational communication is probably the most advanced and developed among other types of communication – and therefore can be considered as objective reason for them like the most advanced form of communication, where those potentials that are inherent in the simple forms of communication find their best expression. Educational communication is precisely the special sphere, the melting pot for functions where members of this communication in solving specific educational objectives contribute wittingly or unwittingly meetings, conflicts, adhesion and Gestalt clarity acquisition of various kinds of functions. Educational communication gives good chance to get new features the most unexpected alliances of social functions, as well as other similar alliances failed – that seemed to be proved by centuries and millennia. In educational communication it is clashed the social practices that tend to remain autonomous in themselves and inaccessible to rational criticism and new design. It is proposed definition of «communication» (genus) and «social communication» (species) and «educational communication» (subspecies). The analysis of the communication is carried out on three levels: existential, framework and institutional. Elementary communication with its basic operations remains at all, even the highest levels, but at higher levels all these general parameters of communication turn into a part of organized communication types that require additional, more complex operations that seemed superposed over simple. Existential communication is peculiar only to human, but in the narrow sense – to people only in their best performances. Open by social biology the framework laws of deployment of communication are efficient in human society, but in the human world they are substantially transformed in its implementation. Values should always be understood institutionally.

Keywords: communication, educational communication, social communication, social values, functional tasks, existential communication, framework conditions of communication, social institutions.

* * *